

El programa Baobab: un impuls al lleure comunitari

Núria Comas i Marçal Farré

Analistes de l'Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua)

Paraules clau: lleure comunitari, participació, Pla de barris

L'any 2016, l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB) va posar en marxa, en el marc del Pla de barris, el programa Baobab, una iniciativa per fer créixer i consolidar les experiències de lleure educatiu de base associativa en barris on infants i joves tenen poques oportunitats de participació en aquest tipus de lleure. En aquest article exposem el sentit del programa i les seves característiques, i presentem els resultats de l'avaluació de la implantació, elaborada per l'Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua) el 2017 i el 2018, per encàrrec de Foment de Ciutat i en col·laboració amb l'IMEB, i que ha tingut per objectiu descriure la tasca feta en el marc del programa Baobab en nou barris de la ciutat pertanyents als districtes de Sant Andreu, Nou Barris, Sant Martí i Sants-Montjuïc entre el 2016 i el 2018.

1. Lleure educatiu de base comunitària i desigualtats socials

El lleure educatiu ha estat identificat per organismes com la Unesco o l'Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) com un element positiu d'igualació d'oportunitats socials i educatives entre infants i joves. Aquesta conclusió ha estat ratificada per un bon grapat d'avaluacions i metanàlisis sobre el tema. En conjunt, aquestes conclouen que les activitats de lleure educatiu poden tenir efectes positius tant sobre el rendiment, la motivació i les expectatives acadèmiques dels participants, com sobre les seves conductes i competències socioemocionals (millora de l'autoconcepte, l'autoestima, capacitat crítica, reducció de pràctiques de risc, etc.). A més, els resultats de la recerca assenyalen que uns i altres beneficis es deixen sentir sobretot entre els perfils més desfavorits d'infants i joves (González, 2016).

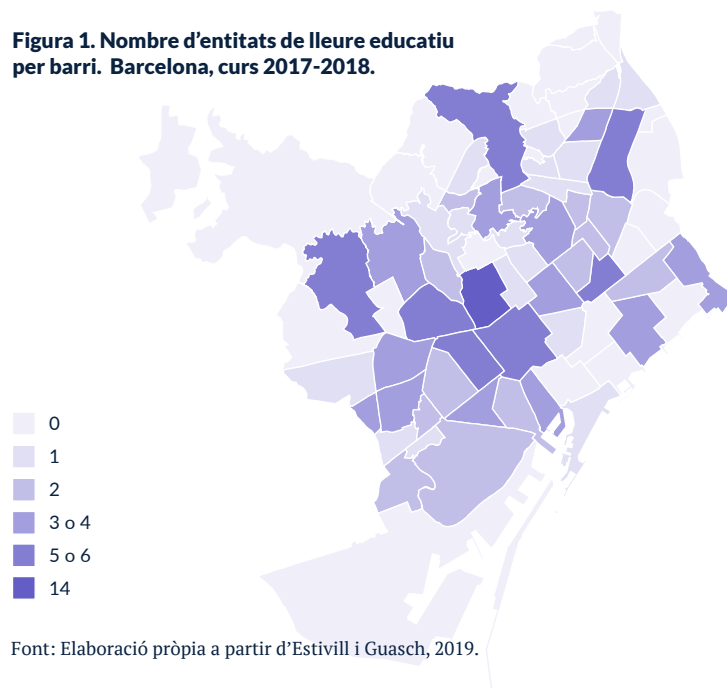
Tot i això, sovint es constata que el gaudi del lleure educatiu està distribuït desigualment entre els diferents grups de població. Si bé el vincle pot variar segons el tipus d'activitat de lleure que es consideri, acostuma a observar-se una clara associació entre el nivell socioeconòmic i cultural de les famílies i la participació en activitats de lleure educatiu (Síndic de Greuges de Catalunya, 2014). Són diversos els factors que poden tenir a veure amb aquestes diferències en els nivells de participació en activitats de lleure educatiu. El Síndic de Greuges de Catalunya assenyalava com a variables especialment influents les diferències en la valoració de l'ús del temps de lleure per part de les famílies en funció del seu capital educatiu i els costos (directes o d'oportunitat) d'accés a les activitats de lleure, i denunciava l'existència de desigualtats territorials en la disponibilitat de l'oferta.

D'entre les diverses oportunitats de lleure educatiu, el que té lloc de manera comunitària (també anomenat associacionisme educatiu), desenvolupat en el moviment escolta i guia i en el moviment d'esplais de base voluntària, se sol relacionar amb beneficis que no només incideixen en els infants i joves participants sinó que tenen com a focus la comunitat en conjunt. El vincle amb el voluntariat, el foment de l'esperit crític, la formació d'una ciutadania activa i la promoció de valors com la inclusió i el respecte a l'entorn fan que aquests espais de lleure educatiu siguin entesos com a oportunitats de transformació i com a enfortidors de la comunitat (Aliança Educació 360, 2019).

Ara bé, aquest tipus d'activitats de lleure educatiu no s'escapa de l'escenari de desigualtat social que hem dibuixat més amunt. Disposem de dades recents que

il·lustren l'existència d'una forta desigualtat territorial en l'accés a aquest tipus d'activitats de lleure a la ciutat de Barcelona. D'acord amb un informe elaborat per la unitat d'anàlisi PRISMA - Observatori de la Joventut de l'Ajuntament de Barcelona (Estivill i Guasch, 2018), el curs 2016-2017 a la ciutat hi havia 131 entitats de lleure educatiu, que englobaven un total de 2.880 joves responsables (monitors i monitores, caps i responsables de federació) i 17.147 infants i adolescents participants. Tanmateix, la seva distribució sobre el territori és força desigual, tal com ho reflecteix la figura 1. Mentre alguns barris tenen diverses entitats, en 23 no n'hi ha cap. Aquests barris coincideixen amb algunes de les zones amb una menor renda familiar disponible, tot i que també amb alguns dels que la tenen més elevada.

Figura 1. Nombre d'entitats de lleure educatiu per barri. Barcelona, curs 2017-2018.

Font: Elaboració pròpia a partir d'Estivill i Guasch, 2019.

2. La teoria del programa Baobab: què vol aconseguir i de quina manera?

2.1 A quina problemàtica o situació insatisfactòria dona resposta el programa Baobab?

L'any 2016, l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona va posar en marxa, en el marc del Pla de barris, el programa Baobab, amb l'objectiu de respondre a aquesta situació de desigualtat social i territorial en l'accés i la participació en entitats de lleure de base comunitària. Aquesta és, doncs, la raó de ser del programa. Per respondre a aquesta situació de desigualtat, el programa Baobab fixa la seva actuació en els barris d'acció prioritària a Barcelona, identificats en una diagnosi elaborada l'any 2016. Concretament, la seva població diana són els infants i joves residents en aquests barris i que tenen una manca d'oportunitats educatives de lleure comunitari. A més, es considera que algunes de les causes de la problemàtica són la feblesa del teixit social dels barris, la manca de reconeixement social del lleure educatiu i la poca presència d'infants i joves en espais participatius. Així, l'estratègia del programa passarà, en bona mesura, per abordar aquestes qüestions.

2.2 Quins objectius estratègics o impactes vol assolir el programa?

D'una banda, el programa vol incidir en el volum i la qualitat de l'oferta de lleure educatiu a través de (1) l'impuls de noves opcions de lleure comunitari en els barris on no n'hi hagi o on aquestes opcions es considerin insuficients, i de (2) l'enfortiment i creixement de les entitats ja existents. D'altra banda, es vol influir també en la demanda de lleure educatiu: es considera que el programa ha d'aconseguir donar (3) visibilitat i reconeixement social a les activitats

de lleure comunitari, la qual cosa ha de facilitar noves vinculacions de joves i infants a les opcions de lleure i ha de garantir la futura sostenibilitat de les entitats i el teixit associatiu de lleure educatiu.

D'acord amb la teoria del programa, assolir aquests tres objectius ha de garantir l'accés de joves i infants a activitats de lleure comunitari, la qual cosa, en última instància, representaria una millora de les seves oportunitats educatives.

2.3 Quines activitats desenvolupa el programa?

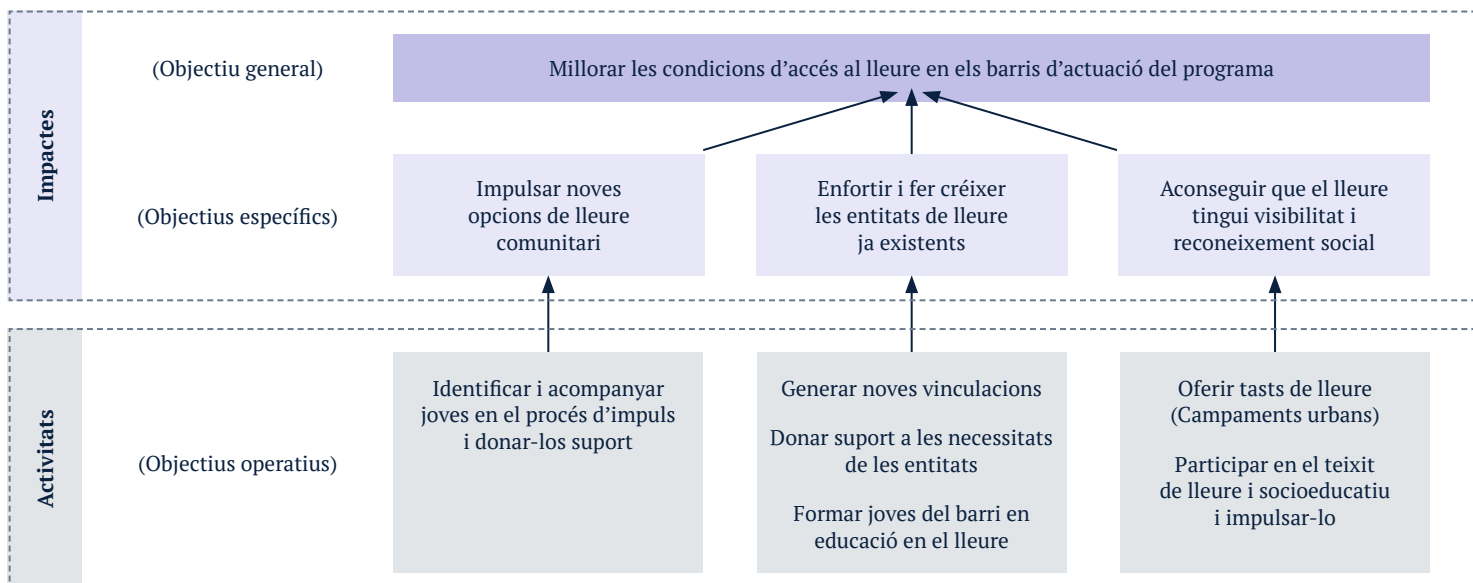
Per aconseguir els seus objectius, les principals estratègies del programa Baobab són engrescar i acompanyar joves dels barris d'actuació en el procés de creació i consolidació de noves opcions de lleure, així com donar suport a les entitats de lleure ja existents en el territori perquè puguin créixer i enfortir-se. Aquestes estratègies inclouen activitats com la realització de presentacions públiques en escoles i instituts explicant què és el lleure comunitari, la identificació de joves interessats a impulsar opcions de lleure o a vincular-s'hi, l'oferiment de serveis d'orientació per a la creació d'esplais o caus, la provisió o subvenció de formació en el lleure i el suport a les entitats de lleure existents i dinamització del teixit socioeducatiu i de lleure. Al mateix temps, el programa vol donar visibilitat al lleure a través d'impulsar el teixit socioeducatiu i de lleure al barri i d'oferir tasts de lleure per tal que infants, joves, famílies i comunitat tinguin una primera experiència amb la metodologia de lleure educatiu de base comunitària. La principal acció d'aquest tipus són els campaments urbans, una experiència de lleure gratuïta adreçada a infants de 4 a 12 anys, que es duu a terme durant el mes d'agost.

Aquest conjunt d'activitats i estratègies el desplega un equip tècnic format per quatre coordinadores de barri (cada professional s'ocupa d'entre 2 i 3 barris) i dues figures que assegurin la coherència del desenvolupament del projecte en el conjunt de territoris. Cal tenir en compte que, si bé els objectius del programa són força clars i compartits entre les diferents persones responsables, la forma com es tradueixen en activitats varia força depenent de les característiques del barri i de la trajectòria de treball que s'hagi emprès. En aquest sentit, cal posar en relleu que el programa Baobab tracta d'avançar a partir del treball en xarxa amb els actors presents a cada barri. Així, en la fase inicial del desplegament del programa a cada barri, bona part de les activitats s'han orientat a donar-se a conèixer com a programa i crear consensos a partir dels quals es

puguin impulsar propostes d'actuació compartides. La premissa és que aquesta feina permet arribar a la població diana a través dels actors i els recursos que ja tenen un vincle amb ella. Tanmateix, cal ser conscients que aquesta característica del programa dificulta l'avaluació a partir d'un model únic que mostri categories d'activitats clarament delimitades i traci relacions unívokes entre aquestes i els objectius, i li confereix una major complexitat.

La proposta descrita sorgeix del debat i el consens amb els responsables del programa i representa una aproximació a partir de la qual es va recollir informació i avaluar el desplegament del programa. A continuació es representen els principals elements descrits en forma de diagrama:

Esquema 1. Teoria del programa Baobab

Un cop clarificada la teoria del canvi del programa, l'avaluació de la implantació realitzada per Ivàlua ha tingut com a objectius fer un seguiment de les activitats desenvolupades i dels productes resultants, i identificar factors facilitadors i obstacles per a l'assoliment dels impactes de programa. Els resultats d'aquesta anàlisi s'exposen en la secció següent.

3. La implantació del programa Baobab

El programa Baobab s'ha desplegat de manera gradual: l'any 2016 va començar a actuar als barris de la Trinitat Nova, Baró de Viver i el Besòs i el Maresme; l'any 2017 s'hi van incorporar la Trinitat Vella, la Marina de Port i la Marina del Prat Vermell i la Verneda i la Pau, i l'any 2018 va ser el torn de Sant Genís dels Agudells, la Teixonera i el Bon Pastor¹. En aquest apartat es descriu la situació global del programa en el conjunt dels 9 barris d'actuació d'acord amb la teoria descrita en l'apartat anterior. Les dades que s'exposen reflecteixen l'estat del programa i l'estat de salut del lleure associatiu durant el mes de desembre de l'any 2018, combinant l'anàlisi de dades quantitatives i qualitatives. Com que s'ha dut a terme una anàlisi qualitativa més extensa de tres dels barris on s'ha implantat el programa Baobab (la Trinitat Nova, la Verneda i la Pau i Sant Genís dels Agudells), alguns dels resultats i conclusions identificats s'exemplificaran amb casos relatius a aquests barris.

3.1. Presència de les entitats de lleure als barris d'actuació

Les dades disponibles sobre la presència de caus i esplais als barris on actua el programa Baobab ens permeten únicament tenir un indicador estàtic de les característiques del lleure associatiu en aquests barris, ja que no tenim dades sobre l'evolució del nombre d'entitats i del nivell

de participació d'infants i joves durant el període d'implantació del programa Baobab. Constatem que els barris on actua el programa Baobab encara estan allunyats de la mitjana de Barcelona. S'identifiquen un total d'11 entitats de lleure consolidades i 3 en procés de gestació, que conjuntament engloben un total de 151 joves i 433 infants i adolescents. El nombre total de participants equival al 2,8% del nombre d'infants i adolescents empadronats en aquests barris, i a l'1,6% dels joves. Aquesta proporció està allunyada dels valors del conjunt de la ciutat: l'informe de diagnosi de les entitats de lleure educatiu a la ciutat (Estivill i Guasch, 2018) fa la mateixa estimació per al conjunt de la ciutat i per als seus 10 districtes amb dades del curs 2016-2017, i estableix que el total d'infants i adolescents que participen en un esplai o cau a la ciutat de Barcelona equival al 9,5% de la seva població infantil i adolescent.

Taula 1. Presència d'entitats de lleure educatiu i cobertura

	Barris Baobab	Barcelona*
Nombre d'entitats de lleure educatiu	11	131
Infants participants a les entitats de lleure respecte a la població infantil	2,8%	9,5%
Joves participants respecte a la població juvenil	1,6%	--

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades recollides pels responsables del programa Baobab, o de l'informe de diagnosi de les entitats de lleure educatiu a la ciutat (Estivill i Guasch, 2018).

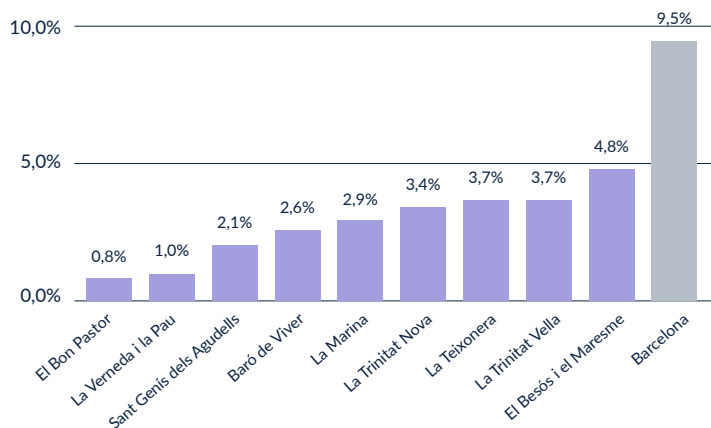
*Les dades de Barcelona corresponen al curs 2016-2017.

1. Durant el darrer trimestre del 2018, també es va començar a aplicar en dos barris del districte de Ciutat Vella (Raval sud i el Gòtic) dels quals no es reflecteixen dades en aquest article.

Aquesta presència d'entitats i de participació en el lleure varia de manera important entre els diferents barris d'actuació del programa. Així, mentre que el barri del Besòs i el Maresme té 3 entitats de lleure en les quals participa l'equivalent al 4,8% de la població infantil i adolescent empadronada al barri, el Bon Pastor tan sols disposa d'una entitat petita i poc connectada amb el territori, en la qual participen 15 infants, l'equivalent al 0,8% de la població infantil i adolescent. A continuació mostrem aquest indicador per a cadascun dels barris d'actuació.

Pel que fa al nombre de participants per entitat, aquest se situa en els 15 infants, en l'entitat més petita, fins als 50 en la més gran. D'acord amb els responsables del programa, aquestes xifres mostren que les entitats tenen encara molt de marge per créixer sense comprometre l'atenció individualitzada ni la qualitat pedagògica.

Gràfic 1. Nombre d'infants i adolescents que participen en entitats de lleure respecte a la població del barri

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades recollides pels responsables del programa Baobab, excepte el percentatge de Barcelona ciutat, que prové de l'informe de diagnòstic de les entitats de lleure educatiu a la ciutat (Estivill i Guasch, 2018).

3.2 Impuls de noves propostes de lleure comunitari

L'impuls de noves propostes de lleure comunitari és un objectiu del programa Baobab tant en els barris que no tenen cap entitat de lleure (Sant Genís dels Agudells i Baró de Viver) com en els barris en els quals es considera que la creació d'una nova entitat seria la forma més eficaç d'ampliar l'oferta de lleure. Durant l'any 2018 el programa Baobab ha acompanyat la generació de tres propostes de lleure als barris de la Verneda i la Pau, Baró de Viver i Sant Genís dels Agudells, i ha continuat donant suport a la creació de l'Agrupament Escolta Trini Nova que, a finals d'any, ja estava federat².

Taula 2. Projectes impulsats amb el programa Baobab i nombre de participants

	Projectes	Joves	Infants
En gestació	3	17	24
Impulsats i consolidats	1	10	30
Total	4	27	54

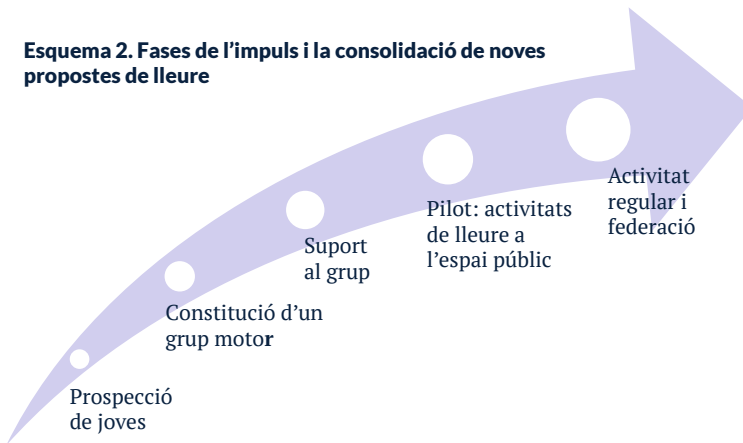
Font: Elaboració pròpia amb les dades recollides pels responsables del programa.
Nota: Dades per al desembre del 2018.

Tal com apuntàvem més amunt, les estratègies concretes que l'equip tècnic del programa ha seguit per a aquest objectiu han estat diferents en cadascun dels barris. No obstant això, s'identifiquen una sèrie d'estadis pels quals s'espera que passi qualsevol de les noves iniciatives. Així, el procés s'inicia amb la prospecció de joves del territori que podrien estar interessats a impulsar activitats de

2. Durant el 2019, el projecte de lleure gestat a Sant Genís dels Agudells també ha estat federat a Escoltes Catalans.

lleure, seguit de la constitució d'aquests com a grup motor que comença a treballar en la formulació d'una proposta de lleure amb el suport de les responsables del programa Baobab, el posterior pilot d'activitats de lleure a l'espai públic, les quals han de representar una via per donar-se a conèixer i vincular infants, i el manteniment d'una activitat regular i la integració en una federació de lleure. Així, els projectes que es troben entre la constitució dels joves com a grup motor i la consolidació d'una activitat de lleure regular els anomenem projectes en gestació.

Esquema 2. Fases de l'impuls i la consolidació de noves propostes de lleure

Font: Elaboració pròpia.

L'avaluació del programa ha permès fer una exploració de possibles factors que poden haver contribuït a l'èxit en el procés de gestació de les noves iniciatives de lleure, concretament en allò que fa referència a la implicació dels joves. En el cas de Sant Genís dels Agudells, diversos professionals del barri apunten que l'existència d'un professional que es dediqui específicament a dinamitzar els joves i que hi tingui contacte, i el fet que els joves

disposessin d'un local de trobada, han estat elements decisius. D'altra banda, a la Trinitat Nova, el compromís d'un centre educatiu, l'Institut Escola, ha facilitat l'inici de les activitats:

“El cole me ofrecía un patio oberto, las llaves, me daba el seguro de los niños, me dijo el [nom del dinamitzador comunitari de l'Institut Escola] que si pasa cualquier cosa lo cubre el [seguro] del cole, a partir de allí me lancé, y fue entonces que tuve más contacto todavía con Baobab, que es cuando me habló directamente [nom del referent de Baobab], y fue allí cuando fue a saco conmigo, cada día hablando: vamos a hacer esto, lo otro, vamos a quedar...” (monitor/a)

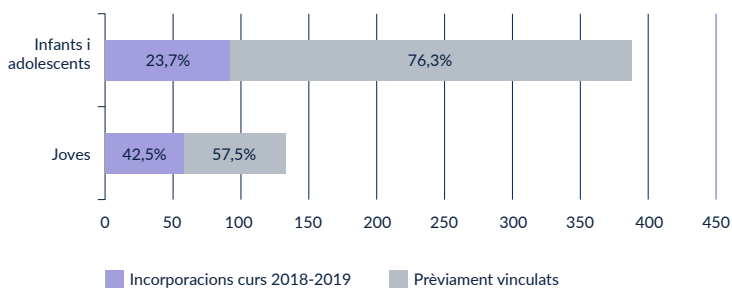
3.3 Enfortiment de les opcions de lleure

Com hem vist, la participació en entitats de lleure als barris d'actuació del programa Baobab és inferior que la mitjana de la ciutat. En aquest context, la vinculació de nous infants i joves a les entitats ja consolidades és la forma més directa per revertir aquesta situació. Segons l'equip tècnic del programa, la incorporació de nous infants ha d'estar alineada amb la construcció d'uns caus i esplais més diversos i inclusius, ja que una de les conclusions de la diagnosi que es va fer a l'inici del funcionament del programa és que els esplais i caus existents als barris d'actuació no acollien una població infantil representativa dels seus territoris des d'un punt de vista socioeconòmic o en relació amb els centres educatius en els quals estan escolaritzats.

En les 11 entitats que l'any 2018 es trobaven consolidades en els territoris d'actuació del programa Baobab (excloent-

hi, per tant, les tres propostes en gestació) hi participaven 134 joves i 389 infants i adolescents, d'entre els quals 57 joves i 92 infants serien noves vinculacions del darrer curs (2008-2019), el 42,5% i el 23,7% dels participants, respectivament. No es disposa de dades d'anys anteriors i, per tant, desconeixem quina és l'evolució al llarg del temps del nombre de participants; tanmateix, a partir d'ara es podrà traçar aquesta evolució gràcies a la dada recollida el 2018.

Gràfic 2. Joves i infants vinculats a les 11 entitats consolidades dels barris on Baobab actua

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades recollides pels responsables del programa Baobab.

Pel que fa a la vinculació d'infants, l'escola s'erigeix com la principal via d'entrada sobre la qual el programa incideix. Així, les coordinadores del programa Baobab han celebrat reunions amb les educadores i les tècniques d'integració social (TIS) d'escoles de la majoria dels barris d'actuació (la Trinitat Vella, Baró de Viver, la Verneda i la Pau, el Besòs i el Maresme, la Marina de Port i la Marina del Prat Vermell) i en alguns casos hi han dut a terme presentacions o hi han facilitat l'accés a les entitats de lleure perquè hi

desenvolupin activitats puntuals. D'altra banda, també s'han explorat diferents col·laboracions que, a més de les escoles, impliquen els serveis socials, com és el cas del projecte "Vincular per educar". En aquesta iniciativa, desplegada als barris de la Marina de Port i la Marina del Prat Vermell, hi participen l'escola del barri (El Polvorí), els serveis socials, l'equip tècnic de Baobab i la Taula d'Infància, Adolescència i Famílies (TIAF). El rol de les coordinadores del programa Baobab és fer de pont entre famílies del barri i les entitats de lleure amb el propòsit de vincular-hi els infants.

De manera paral·lela, el programa Baobab ha tractat que les entitats de lleure existents executin accions que facilitin noves vinculacions. Per exemple, s'ha promogut que organitzin activitats lúdiques en espais públics freqüentats, i que impulsin iniciatives com "El dia de l'amic", en què es demana als infants participants que portin un amic a l'esplai o cau.

Finalment, els campaments urbans, dels quals parlarem més endavant amb més profunditat, són una activitat que té com a objectiu principal donar visibilitat al lleure en el barri, però a través de la qual també s'espera generar vinculacions d'infants i monitors. En l'edició dels campaments del 2018, com a part d'aquesta estratègia, es van programar algunes activitats en els mateixos locals dels esplais i caus del barri i els monitors d'aquestes entitats van tenir l'oportunitat d'informar les famílies i donar a conèixer les seves activitats. A més, es va recollir una llista de les famílies interessades a vincular-se a una entitat de lleure durant l'any, que després es va posar a disposició dels esplais i caus del barri corresponent. Si bé hi

ha constància que, com a resultat d'aquest procés, diversos infants han passat a formar part de caus i esplais, la percepció de l'equip tècnic del programa és que l'estratègia de vinculació dels campaments urbans ha estat desigual entre els barris, i que aquesta ha tingut més èxit allà on els mateixos monitors d'esplai o cau han dut a terme una tasca de seguiment i informació a les famílies.

L'avaluació ha permès identificar un element que els actors involucrats en el programa vinculen amb l'èxit en la captació d'infants per part de caus, esplais i de projectes de nova creació: la visibilitat i el reconeixement que es dona als joves implicats en les activitats de lleure educatiu. El cas paradigmàtic és el de l'Agrupament Escolta Trini Nova: alguns dels seus monitors es troben en posicions de certa visibilitat davant els infants i les famílies (en centres educatius i altres serveis a la infància) i tenen complicitat amb els professionals educatius del barri.

“Si una escola té seguiment amb nosaltres però considera que els joves estan immadurs, que no acaben de confiar amb ells... això no facilita que l'escola després derivi infants, i aquí estem nosaltres picant pedra amb les escoles perquè confiïn, o facilitin espais, perquè aquests joves puguin estar els dissabtes allà [...] a vegades és amb pròpies contractacions, o sigui, el tema de contractacions de joves del barri també facilita molt que puguin participar els joves al barri [...]” (tècnic/a del programa Baobab).

“Yo también he notado mucho que ahora que estoy trabajando en el comedor [...] siempre tengo un grupo de niños que me van preguntando cosas, que están

pendientes de mí, que si el *cau*, *que si no sé qué, que si qué haces [...]* Me cuentan sus cosas, y me tienen confianza porque soy joven, y eso es lo importante, movilizar a la gente joven” (monitor/a)

Més enllà de les vinculacions d'infants i joves, el programa Baobab ofereix a les entitats de lleure suport i acompanyament que ha de garantir-ne l'enfortiment i contribuir a la seva sostenibilitat. Per això, la persona coordinadora del programa fa una detecció de necessitats de cada entitat a partir de la qual formula propostes, ofereix suport i en fa un seguiment. Entre les qüestions tractades podem trobar l'orientació en la gestió dels recursos de què disposa l'entitat (per exemple, subvencions i local), les dinàmiques de grup, les estratègies pedagògiques o les relacions amb el territori i la xarxa. Tant en els grups de discussió en els quals van participar agents del territori com en les entrevistes fetes a les persones coordinadores del programa, es recull la percepció que les activitats més visibles i que reben una millor valoració per part de les entitats de lleure són les que tenen a veure amb el fet de connectar aquestes entitats amb el teixit del territori. En aquest sentit, les responsables del programa tracten de posar en contacte i vincular les entitats de lleure amb diferents actors, ja siguin professionals o associatius, així com en espais de treball en xarxa, com són les taules de lleure o socioeducatives.

Un dels objectius que es marca el programa és el d'aconseguir que siguin joves del mateix barri els qui liderin les activitats de lleure que s'hi duguin a terme. Tot i que aquest objectiu és compartit pels diversos actors del territori, també s'entén com un dels principals reptes.

“Els monitors, seria genial que fossin monitors del barri [...] jo crec que és una cosa que potser s’ha d’anar fent mica en mica [...] han de fer la formació, han de tenir una edat, han de voler fer-ho [...] però el que passa és que inicialment és molt difícil partir d’un equip de gent del barri [...] potser, els que assisteixen ara, aquests són els que després voldran formar[-ne] part perquè ho hauran viscut [...] Jo penso que això serà amb els anys” (direcció de centre educatiu)

Hi ha consens en el fet que una de les primeres condicions perquè això passi és que els joves del territori disposin de la formació adequada per dur a terme les activitats de lleure. Per aquest motiu, els responsables del programa Baobab desenvolupen formacions a partir de les necessitats que detecten en les entitats, i puntualment subvencionen cursos. Durant l’any 2018 Baobab va proveir de manera directa formació a grups de monitors en els barris de la Trinitat Nova, la Marina de Port i la Marina del Prat Vermell i Sant Genís dels Agudells (44 participants en total) i va subvencionar la formació de cinc joves vinculats a entitats de la Verneda i la Pau, la Teixonera, i al projecte en gestació de Sant Genís dels Agudells.

Mentre que les formacions subvencionades permeten obtenir un títol de monitor/a o director/a de lleure, les que duu a terme directament l’equip de professionals de Baobab s’adrecen als grups de monitors i monitores amb l’objectiu de cohesionar el grup i treballar dinàmiques de funcionament.

A més de la formació subvencionada i la proveïda directament pels responsables del programa, s’identifica

una tercera activitat que se situaria a mig camí entre la formació, la cohesió dels grups i la captació i vinculació de joves. Es tracta de les jornades amb joves. Aquestes solen organitzar-se en col·laboració amb el teixit associatiu i de lleure del territori, i combinen en un mateix dia activitats formatives, de participació i reflexió i de caire festiu.

3.4 Visibilització del lleure als barris

La visibilitat del lleure educatiu als barris d’actuació és considerada una condició necessària per assolir els objectius mencionats anteriorment, a la vegada que també ho seria per assegurar la sostenibilitat de l’oferta de lleure més enllà de l’impuls que pugui representar el programa Baobab i altres accions en el marc del Pla de barris. El programa Baobab parteix de la constatació que als seus barris d’actuació en molts casos no hi ha una tradició pròpia de lleure comunitari, i en molts casos tampoc no hi ha la demanda de disposar d’una oferta de lleure al barri.

“Baobab és un exercici [...] d’enginyeria social... el Baobab, demanar-lo, al barri, no el demanava ningú [...] perquè si no has tingut mai un esplai, o fa vint anys que no n’has tingut, la gent es movia en la plaça i com a molt el futbol, però no era una prioritat, per res. Això és una mirada tècnica” (tècnic/a de barri)

És per això que caldria donar a conèixer què és el lleure educatiu i què pot aportar a infants, famílies i al barri en general, a fi que disposar d’una oferta de lleure es converteixi en un objectiu compartit. La manera com es busca donar visibilitat al lleure és a través d’oferir activitats puntuals o tasts de lleure, d’una banda, i la participació i l’impuls del teixit de lleure i socioeducatiu, de l’altra, per

aconseguir el compromís de tots els agents en l'impuls del lleure comunitari.

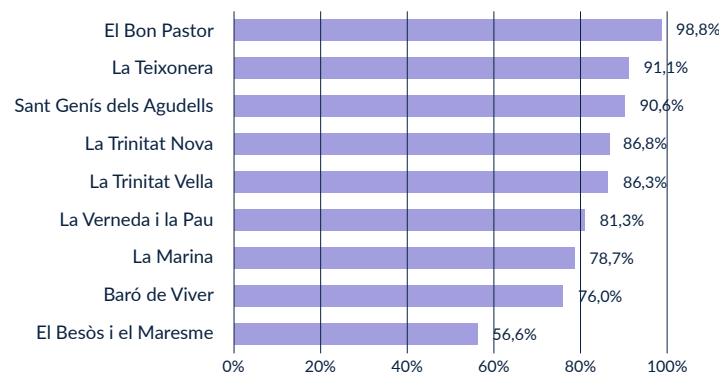
Els tasts de lleure busquen oferir una primera experiència amb la metodologia de lleure educatiu de base comunitària, amb la hipòtesi que aquesta experiència aconseguirà despertar la curiositat d'infants, joves i famílies per participar en accions d'educació comunitària durant la resta de l'any. Els campaments urbans són la principal acció d'aquest tipus i la més emblemàtica del programa. En l'edició del 2018 s'han dut a terme en els 9 barris d'actuació esmentats, en dos torns d'una quinzena de dies durant el mes d'agost, i amb un horari de dilluns a divendres de 10.00 a 17.00 hores. En l'activitat hi han participat un total de 666 infants i 60 monitors.

Pel que fa a la focalització sobre la població diana, el 81,8% dels infants que han participat en els campaments no participen en opcions de lleure durant l'any, una dada rellevant tenint en compte que els campaments s'adrecen prioritàriament a infants amb aquest perfil. Aquest percentatge és més elevat en el cas del Bon Pastor (98,8%), barri que té una entitat de lleure en la qual tan sols participen 15 infants, i més reduït al Besòs i el Maresme (56,6%), on hi ha tres entitats de lleure consolidades, en cadascuna de les quals hi ha més de 40 infants vinculats.

Finalment, pel que fa als monitors, 42 eren joves del territori on es duia a terme el campament urbà i 18 no eren. Aquest percentatge és major a la Marina i al Besòs i el Maresme, on tots els monitors eren del barri, i menor en el cas de Sant Genís dels Agudells, on tan sols hi havia un

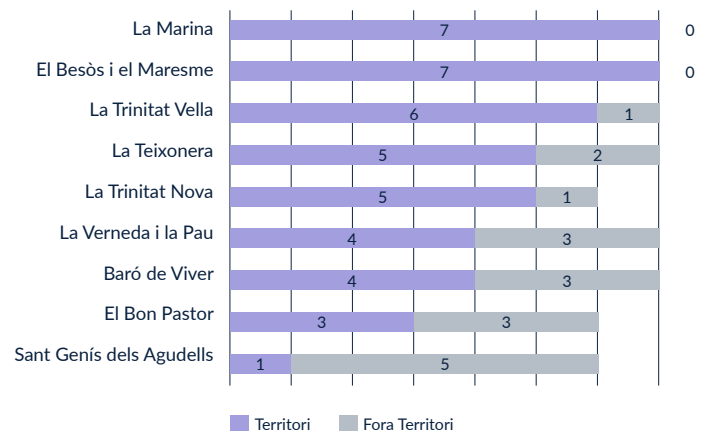
monitor del barri. Respecte a l'any anterior hi ha hagut un augment dels monitors del territori, i s'ha passat del 59,2% al 68,3%.

Gràfic 3. Percentatge d'infants participants als campaments urbans del 2018 que no participaven en opcions de lleure durant l'any

Font: Elaboració pròpia amb les dades recollides pels responsables del programa.

Gràfic 4. Nombre de monitors de campaments urbans segons si són o no del territori

Font: Elaboració pròpia amb les dades recollides pels responsables del programa.

4. Balanç i reptes de futur

En els tres anys d'existència del programa Baobab hem pogut veure com aquest ha anat evolucionant fins a arribar a tenir unes complicitats i aliances als diferents barris que han permès engegar propostes ambicioses. Durant l'any 2018 es va veure com es constituïa la primera entitat de lleure sorgida amb el suport del programa Baobab, i com sorgien tres propostes, dues de les quals van començar a pilotar activitats de lleure cada dissabte. Durant el 2019, una d'elles, al barri de Sant Genís dels Agudells s'ha integrat en una federació d'entitats de lleure educatiu. La consolidació dels altres projectes, que encara es troben en gestació, podria suposar que els nou barris d'actuació del programa disposin almenys d'una entitat de lleure. Tot i així, com hem pogut veure, la participació en entitats de lleure encara està lluny dels nivells mitjans del conjunt de la ciutat. Així, la necessitat que inicialment motivava el programa continua ben vigent.

L'avaluació que Ivàlua ha dut a terme del programa durant els anys 2017 i 2018 ha contribuït a sistematitzar les estratègies per a la construcció de noves propostes de lleure educatiu i a identificar-ne possibles factors d'èxit: l'establiment de relacions de col·laboració amb actors potents que comparteixin la diagnosi i les principals línies estratègiques del programa, un seguiment intens de les famílies, i la visibilitat i el reconeixement dels monitors com a vies per a la captació d'infants. En aquest sentit, recomanem potenciar les aliances amb actors i recursos educatius que puguin donar visibilitat als monitors del barri davant d'infants i famílies, així com reconeixement davant d'altres professionals i tècnics del barri, i buscar incentius que puguin contribuir a motivar

els joves a comprometre's i mantenir-se implicats en l'associacionisme educatiu.

D'altra banda, es considera que seria convenient mantenir i reforçar les accions encaminades a aprofitar els campaments urbans com a estratègia de vinculació d'infants i joves amb les entitats de lleure educatiu de cada barri, tenint en compte que aquest és un dels seus objectius principals i, més en general, com a oportunitat de donar visibilitat i enfortir les entitats presents al territori. A més, de cara a amplificar i garantir la sostenibilitat de la tasca que s'ha endegat des de l'equip del programa Baobab, caldria buscar vies d'incidència a escala de ciutat per tal que les federacions de lleure i els recursos destinats a l'associacionisme incorporin l'objectiu de reforçar les entitats de lleure als barris d'actuació del programa, on l'associacionisme educatiu és més feble.

Finalment, no es pot oblidar la importància de fer un bon monitoratge i avaluació del programa. L'avaluació ha acompanyat el desplegament del programa Baobab des dels seus primers estadis, la qual cosa ha permès un flux ric d'aprenentatge que ha alimentat el disseny de l'estratègia i les activitats del programa. Aquest és un dels elements de valor que aporta l'avaluació a la millora continuada dels programes, sobretot en el cas d'aquelles actuacions que, com el programa Baobab, es troben en la fase inicial de la seva implantació i tenen diversos factors de variabilitat o incertesa. Per això, es recomana continuar amb aquest treball, replicant la recollida de dades realitzada fins ara per veure l'evolució dels principals indicadors del programa i conduint, en paral·lel, una avaluació reflexiva, de caràcter qualitatiu; tot plegat, amb l'objectiu de disposar de les

dades necessàries per reflexionar sobre el funcionament i els resultats del programa, i poder emprendre accions per millorar-lo.

Bibliografia

ALEGRE, MIQUEL ÀNGEL; COMAS, NÚRIA; FARRÉ, MARÇAL. *Avaluació de la implementació del programa Baobab (Pla de Barris)*. Barcelona: Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), 2017.

ALIANÇA EDUCACIÓ 360. *Competències per a la vida en el lleure educatiu*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2019.

ESTIVILL, JORDI; GUASCH, NÚRIA. *Diagnosi de les entitats de lleure educatiu a la ciutat*. Barcelona: PRISMA - Observatori de la Joventut, Ajuntament de Barcelona, 2018.

ESTIVILL, JORDI; GUASCH, NÚRIA. [Informe no publicat] *Informe sobre l'estat de l'associacionisme educatiu de base comunitària. 2017-2018*. PRISMA - Observatori de la Joventut, Ajuntament de Barcelona, 2019.

GONZÁLEZ, SHEILA. *Quin impacte tenen les activitats extraescolars sobre els aprenentatges dels infants i joves?* Barcelona: Fundació Jaume Bofill i Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), 2016. (Què funciona en educació; 4).

Mesura de govern per garantir i millorar la incidència de l'associacionisme educatiu de base comunitària a la ciutat. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2018.

SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA. *Informe sobre el dret al lleure educatiu i a les sortides escolars*. Barcelona: Síndic de Greuges de Catalunya, 2014.